

Szemes Péter

Emlék-kincsek

(Saáry Éva Elvarázsolt kert című életrajzi mozaikjáról)

A Mundus Kiadó emlékiratainak sorában idén jelent meg Saáry Éva új, Elvarázsolt kert című könyve. A svájci Luganoban élő író, festő, irodalomszervező, a nyugati magyar kultúra reprezentáns alakja születésének 80. évfordulója tiszteletére napvilágot látott kötet életrajzi pillanatképek láncából épül. A szerző visszatekintve élete legfontosabb történéseire, a különböző helyekhez kapcsolódó emlékeinek, élményeinek megidézésével sajátos szubjektív történelmet tár az olvasó elé. Megelevenednek a távoli és közelebbi múlt eseményei, s a mellékelt gazdag fotóanyag alapján magunk elé képzelhetjük protagonistánkat a boldog békeidők idején, a háborúba „ájult” Budapesten, a nagylengyeli olajmezőkön, az 56-os forradalom forgatagában, a menekülttáborokban, az afrikai őserdőben, vagy éppen jelenlegi otthonában. A számba vett életrajzi eseményeket az elkövetkezőkben legcélszerűbben, a könyv felosztását követve kíséreljük meg részletesen áttekinteni, amihez a keretként szolgáló bevezető beszélgetés (melyről nem derül ki, ki készítette) és a záró biográfiai összefoglalás jól hasznosítható támpontokat biztosít.

A Szülőföldem szép határa című nyitó fejezete a gyermekkor világába kalauzol. Ősei apai ágon, a dunántúli, Balaton környéki földesurak, nyakas „kurucok” és „kálomisták” voltak, jó evő-ivó-mulató emberek, anyai oldalon pedig a híres Kubinyi család tagjai. A családi hagyományban megőrzött történetek felidézése mellett Saáry Éva utal arra is, hogy az ő ereiben már szinte az egész Monarchia vére folyik és leányában ezt még a francia, unokáiban a lombard vonal teljesíti ki. A jogosan felmerülő kérdésre, miszerint ő, aki ilyen génkészlettel rendelkezik és élete nagy részét külhonban élte le, kit tekint magyarnak, így válaszol: „magyar az, aki a magyarság érdekét minden más érdek elé helyezi”. Megfontolandó definíció, különösen, ha belegondolunk, hogy hány, hazánkban élő, nemzetünk ügyeiben döntő, azokat meghatározó ember vélekedik és cselekszik ezzel ellentétesen. A szerző azonban, sajátos identitása, emigráns léhelyzete ellenére mindig is őrizte, óvta magyarságát, s ez a kötet írásainak hangvételeben jól érzékelhető. Különösen szép és megindító, ahogy édesanyjával a visszacsatolt Észak-Erdélyben tett utazásait elbeszéli (Tündérvilág). A gyermekkori témájú szövegek nagyobb hányada mégis a szülőhelyhez, Balatonkeneséhez kötődik. Szülei válása után édesapja, a település köztisztvisletben álló orvosa

továbbra is itt élt és praktizált és szeretett leánya nyarait mindig nála töltötte. Áttekinti a falu nevezetességeit, jeles személyiségeit, rövid történetét (a két világháború közti időszak boldogságától, polgári idilljétől a kommunisták hatalomra kerülése után végbement bomlásra át a jelenig), bemutatja korabeli pajtásait, háztáji állataikat, kedves elfoglaltságait. Goethe Wilhelm Meisterét juttatja eszünkbe az 1942-43-as évek hasznos gyermeki kezdeményezése: a színházi előadások rendezése és az ezeken való fellépés. Sokat elárul az akkori idők hazafias szellemiségéről, hogy a bemutatók bevételeiből összegyűlt pénzt a kislány a fronton megsebesült katonák ápolására adta, később pedig egy barátnőjével, korukat megváltoztatva, bátorító, szeretetteljes lapokat küldtek azoknak az ismeretlen magyar bakáknak, akik senkitől sem kaptak levelet. A kenesei évek alatt alakult ki művészi hajlama is, mely egész későbbi élete során, s mindmáig meghatározó alkotója jellemének: az irodalom, az előadó- és képzőművészet, a kultúraszervezés vonzása. A háború utolsó időszakát, a Böszörményi úton fényképész műteremmel rendelkező édesanyja gondoskodásának köszönhetően, nagyjával vidéken töltötte Éva, az összeomlás azonban már a fővárosban érte őket. Miután lakásuk találatot kapott, egy pincében húzták meg magukat. A végső harcok során ide vetődtek be német, majd magyar katonák, akik közül, mikor elszóltotta őket a riadó, már soha senki sem tért vissza. Aztán jöttek a „felszabadító” szovjetek – hozzájuk valójában besszarábiai románok érkeztek –, akik csak „zabrálni”, vedelni és nőket erőszakolni akartak (keresztanyját le is teperték). Nagyjánya félelmetes külsejének és édesanyja

fellépésének (fényképezni hívták a főparancsnokságra) köszönhetően megúszták az atrocitásokat, az általános kavardásban azonban mindenük elégett az óvóhelyen és a lángokban elvesztették Mackó nevű, kedves pulikutyájukat is. A szinte csak nőtagokból álló család sorsa (Asszonyorsok, Nagymama, Cseppkő utca), az átélt megpróbáltatások általánosan jellemzőek voltak 1945 Magyarországon és érzékletes képet rajzolnak a kommunista rendszer egyik legnagyobb, évtizedeken át foggal-körömmel védett hazugságáról, hazánk felszabadításáról, azaz voltaképpen megszállásáról. A folyton részeg és erőszakos vöröskatonákkal, akik meggyalázták és temetetlenül hagyták az ellenséges holttesteket, éles kontrasztot képez a halálban is nemes vonású német katona, aki a háborús események közepén művészettörténeti könyveket olvasott. A szerző a rendszerváltás után visszalátogatva szomorúan konstatalja, hogy az elmúlt negyven esztendőben végbement változások jelentősen átrendezték fiatalága XII. kerületét. A régi idők boldogságának nyomára – mintegy szindbádi módon – már csak egy-egy helyhez, személyhez kötődő emlékében találhat az utcákat járva. A romok eltakarítását követően újraeszmélő országot, s benne természetesen Éva személyes sorsát mutatják be a Baracknyílás idején című egység darabjai. Felidézi az egykori Böszörményi utcai lakás megszokott dolgait, a háborút követő átmeneti időszak zenés-táncos összejöveteleit, az első csók ízét. S az örömben öröm is vegyült: gimnáziumi osztálytársnői közül többen meghaltak (a zsidóüldözésben, a bombázások alatt), emigráltak, mások – a formálódó Rákosi-rendszer ártatlan áldozatai – a kitelepítés sorsára jutottak, „osztályidegenként”, kivette a társadalomból, öngyilkosságot követtek el. A megrázkódtatásokon átesett fiatal lánynak azonban más utat mértek a Párkák: Mindszenty bíboros közbenjárására, az Actio Catholica szervezet jóvoltából néhány hónapot Belgiumban tölthetett, hazatérése után pedig felvételt nyert az ELTE geológia szakára. Évfolyamtársaival kiváló kapcsolatot alakított ki, sokukkal az 1956-os szétszóratást követően is levelezett, ha lehetett, telefonozott. Különösen szoros barátságot ápolt Imreh Lászlóval és Jamniczky Kázmérral, akikről külön szövegben is megemlékezik. A diploma megszerzését követően aztán a göcseji olajmezőre került és hamarosan házasságot kötött kollégájával, Dedinszky Jánossal. A nagylengyeli, a MASZOLAJ (Magyar-Szovjet Olajtársaság) alkalmazásában eltöltött évekre, a zalai „pioníreltre” szívesen gondol vissza, jóllehet a helyi mostoha viszonyok jelentős szerepet játszottak férjétől való elhidegülésében, az 1956-osválás bekövetkezésében. A közeli megyeszékhely, Zalaegerszeg például ilyenek maradt meg számára: „Álmaink városa! Nemigen tudnám felsorolni mindazt, amit a lexikonok írnak róla. Én a főutcájára emlékszem, s ott is csupán a számunkra annak idején 'fontos' helyekre: a Nefelejcs-cukrázdára

és az Aranybárány szálloda füstös földszinti éttermére.” A megromlott házasság miatt új munkahelyet keresett és talált – előbb a Balatonvidéki Ásványbánya, majd a Pestvidéki Ásványbánya Vállalat szakembere lett. Utóbbi cég székházából vonzották az utcára a dicsőséges októberi események. 23-án élőben hallotta Nagy Imre sokakban csalódást keltő beszédét és később a ledöntött Sztálin-szobor egy darabjához is hozzájutott (Kabdebó Tamáshoz hasonlóan). Megdöbbenő Bújóciska a Hallállal című szövegében annak leírása, miként került el e napokban három alkalommal, hogy maga is áldozatul essen a cselekményeknek, s ezek közül is a legborzalmasabb a vértől iszamos tér, a Parlament elől főként asszony- és gyermektesteket szállító teherautók felemlézése. Érthető, hogy a szabadságot minden másnál jobban vágyó fiatal lány nem kért tovább a kommunistákból és az ismételt szovjet megszállást követően, november 23-án kalandos körülmények között három társával elhagyta az országot. Az andai gyűjtőtáborból Bécsbe került, ahol egy Budapesten fényképezkedni kívánó amerikai katonától kapott tízdolláron vett déligyümölcsökkel lepte meg a vele menekülteket (Tíz dollár), majd asvájci tovább szállítási listára iratkozott fel. Első kinti Karácsonyát Lausanne-ban töltötte más magyarokkal (megállapítva, hogy a nyugatra szököttek közt sok a börtönökből kiengedett bűnöző) és az őket ellátó katonákkal, s ez a közösségi élmény éles kontrasztot mutat a Hideg fények c. szöveggel, melyben 1987-es, egy operáció miatt magányosan, kórházban töltött ünnepről ír. Helvét kollégái segítettek neki az álláskeresésben, melynek eredményeként végül egy párizsi cég gaboni megbízatását fogadta el. Míg a szükséges papírokra várt, a francia fővárosban lakott – ugyanabban az utcában, ahol később, visszatérése után – és barátaival, udvarlóival minden fontosabb látnivalót megtekintett. Francia Egyenlítői Afrikába érkezve a még élő, de már bomlásnak indult gyarmati világ fogadta: a fehérek irányítanak, a feketék elvégzik a munkát. Mára megmosolyogtató, de akkoriban igencsak borzongató lehetett a gyapjas hajú, fogaikat szép hegyesre faragó, kannibál bennszülöttek kijelentése, miszerint egymást gond nélkül megeszik, a fehérekkel azonban az a baj, hogy túlságosan számon tartják őket. Az olajkutatóst végző geológusnőt végül elvarázsolta a fekete kontinens (a gazdag állatvilágú hatalmas dzsungel, a végtelen, meleg óceánban való fürdés, a környező város, Port Gentil „luxusa”), végleg beleszeretett Afrikába és itteni kollégájába, Larroudé Josephbe. Mikor kiderült, hogy boldog együttlétüknek gyümölcse lesz, felhagyott földtani munkájával és visszaköltözött Európába. Előbb a Pireneusokbeli Oloronban (ezt a kötet írásában csak érintőlegesen említi), majd a svájci Luganóban telepedtek le, s két gyermekük született, Sophie és Ágnes. Éva új hazájában visszatért gyermek- és

ifjúkori szerelmeihez, az irodalomhoz, a képző- és fotóművészethez és a kulturális szervezőmunkához. A nyugati magyar újságok folyamatosan közölték cikkeit, több könyve megjelent, számos kiállítása volt, s különböző kitüntetéseknek kapott. 1976-tól tizenhat éven át a SMIKK (Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör) elnöke, a Luganoi Tanulmányi Napok fő szervezője volt, 1980 óta pedig a Ticinói Magyar Egyesületet vezeti. Művészeti tevékenységéről bőven vall a már említett két keret-szövegben, a kötet záró, Az idő sodrában című fejezetében azonban a számára fontos emberekről, kedves dolgokról ír. Szeretett édesanyja (Huszonöt tányér, Búcsúpillantás), édesapja (Az orvos halála) és férje (Az utolsó nyár, Az asztal, Őszi vasárnap) emlékének, a személyükhöz kapcsolódó végső élményeknek is külön szövegeket szentel, miként évtizedekkel korábban Pesten kiskutyáját, megsiratja az elveszett afrikai papagájt, az értelmes és játékos Titit, szépen búcsúzik a már eltávozott barátoktól, kollégáktól, s elmélázik egy-egy letűnt szerelemre, beteljesületlen, boldogságot

ígérő kapcsolatra gondolva. Utolsóként beválogatott kis történetei már összegző, számadás jellegű viselkednek, noha tudja, hogy elveit következetesen megtartva, vágyait kibontva, sikerült teljesítenie az antik eszményt: műalkotásként formálta meg saját életét, betöltötte sorsát, melyet, miként ő asszony-őseiét, leányai, unokái visznek tovább.

Az Elvarázsolt kert nemcsak egy nem mindennapi gazdag és tartalmas életutat tár az olvasók elé, de jól példázza azt is, hogy a nyugati, emigráns irodalom az egyetemes magyar irodalomnak, az illyési síp többi tagjával egyenértékű, hasonló megbecsülésre számot tartó részét képezi, s emellett beemeli a közép-afrikai élményeket irodalmunk témái közé. Kontextust és lehetséges értelmezési keretet teremt Saáry Éva szépirodalmi munkáihoz, mely máig feltáratlan, bőséges kutatási területet, értékekben gazdag lelőhelyet rejt.

(Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 2009.)

Frimmel Gyula:
Kentaur
lanttal